

Карнаух А.А.,
кандидат політичних наук,
старший викладач
кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

До найактуальніших проблем відродження і розвитку української культури належить питання формування політичної культури студентської молоді, передусім через політичну освіту.

Саме освіта є вагомим інструментом ефективного розвитку країни, важливою основою фахового, політичного рівня та процесу духовного формування молодої людини, її світогляду; одним із найвпливовіших серед внутрішніх та зовнішніх факторів формування політичної культури громадян України. На даному етапі суспільно-політичного розвитку суспільства формується висококонкурентний освітній ринок, освіта стає способом просування країни на світовому ринку праці.

Дослідженню зазначеної проблеми надається дедалі більше уваги, зокрема вона висвітлюється в працях В.П. Андрущенко, О.В. Бабкіної, В.Д. Бабкіна, І.М. Варзара, В.П. Горбатенка, М.І. Михальченка, Ф.М. Рудича, С.Г. Рябова, Ю.С. Шемшученка та інших.

Зусиллями викладачів, науковців створюються навчальні підручники, посібники, хрестоматії, словники, активізується робота з підготовки кадрів вищої кваліфікації. Водночас є недоліки і труднощі в організації, зокрема, політичної освіти. Ці недоліки негативно впливають на якість викладання і вивчення політології у вузах, на формування політичної культури студентської молоді. Все це гальмує відродження і розбудову національної системи освіти, формування творчої особистості, забезпечення пріоритетності людини, відтворення культури і духовності, виведення освіти України на рівень розвинутих країн світу.

У вищому навчальному закладі не тільки відбувається професійне становлення особистості, але й формується громадянин, повноцінний суб'єкт суспільно-політичного життя, майбутній лідер, політик, громадський діяч.

Слід також зазначити, що освіта без виховання не здатна сформувати повноцінного професіонала й громадянина. Виховання загалом посідає важливе місце у системі соціальних зв'язків і впливів на індивіда, є засобом соціалізації людини. В педагогічній літературі виховання трактується як свідомий соціальний вплив на індивіда з метою підготовки його до виконання тієї чи іншої суспільної ролі, формування у нього необхідних для цього якостей.

Саме цикл соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі тією чи іншою мірою реалізує завдання формування системи політичних знань студентів. Значний вплив на формування політичної культури студентів мають такі навчальні дисципліни, як філософія, політологія, соціологія, історія України, правознавство, політична психологія, конфліктологія та ін.

Кожна з названих дисциплін має своє окреме конкретне місце і завдання в системі політичної освіти і виховання у вузі. Але ефективність політичного виховання буде досягнута лише за умови взаємодії, взаємовпливу, взаємопов'язаності знань про політику, які молодь отримує у вузі.

Курс філософії вводить студентів у коло проблем філософії людини, знайомить з історією і сучасними досягненнями теоретичного мислення в пізнанні закономірностей

людського існування й діяльності. Філософські знання, накопичені в цій галузі, складають фундамент існуючих політичних теорій і вчень сучасності.

Головне завдання вивчення філософії – зробити спробу вступити в поле мислення, зрозуміти об'єктивні та суб'єктивно-людські підстави і внутрішню необхідність вироблених в історії форм і напрямів філософствування. Проте філософію не можна вивчати, акцентуючи увагу лише на змісті тієї чи іншої філософської концепції. Філософські концепції – продукт філософії. Філософія – це активність, діяльність для створення цього продукту. Саме цю діяльність, цю активність і варто засвоювати [4, с.12].

Однією з основних галузей філософії, яка досліджує фундаментальні проблеми політики, її найглибші засади і різні прояви, їх причини і наслідки, прагне виявити та пояснити їх взаємозв'язки та зв'язки з іншими суспільними явищами і процесами, є філософія політики [5, с.691], завданням якої є вивчення сутності, поняття, цінності та значення політики, її ролі в житті людини і суспільства, нації і держави, у долі народів і людства загалом [6, с.738]. Потреби політичного життя сучасного українського суспільства та інтереси України як держави вимагають існування філософії політики як окремої та специфічної сфери філософської рефлексії. Треба зазначити, що у цьому напрямі вже зроблено деякі кроки. Так роботи В.С.Пазенка та М.І.Михальченко свідчать, що процес інституювання політичної філософії в Україні вже розпочався.

Безумовно, питання про викладання філософії політики у вузах варто чітко обґрунтувати. Слід зазначити, що вивчення філософії політики мало би бути обов'язковим для елітних вищих навчальних закладів, які готують управлінські кадри вищого рівня. Політичну філософію могли б викладати на факультетах права, філософії та майбутнім фахівцям з політології.

Методика викладання політичної філософії також повинна відрізнятися від традиційної, тобто політичну філософію не можна викладати лише як частину, наприклад, історії філософії або історії політичних вчень. Особливу увагу слід приділити макроетичним основам теорій політичної філософії, механізму побудови її концептуального поля.

Уведення до вузівських програм таких визнаних у світі гуманітарних дисциплін, як політологія і соціологія свого часу стало досягненням процесу демократизації вищої школи.

Вища школа має широке поле діяльності для політичної освіти, найбільш поширеною нині і українських вузах дисципліною з політичної освіти є курс політології. І сьогодні вже важко уявити собі вищу освіту без органічно вплетеної в неї політології (основ політичної науки), бо без неї неможливе формування у студентів належного рівня політичної культури, норм консенсусних відносин у складних умовах трансформаційних змін. Основне завдання політичної освіти у вищій школі – подолати поверхове й інколи негативне ставлення до проблем політики.

Формування політичних, економічних і соціальних структур демократичної держави можливе лише за умови, що молодий спеціаліст не тільки буде мати знання, які розкривають економічні, правові та інші сторони сучасних альтернативних суспільств, а й перетвориться з об'єкта в активного суб'єкта політичних відносин.

Якщо йдеться про сучасних студентів - майбутній інтелектуальний потенціал нації, то роль політичної теорії у формуванні цих орієнтацій безперечна. Теоретичні політичні знання сприяють формуванню певної політичної позиції студента - емоційного ставлення до політичних явищ та процесів, переконання щодо певних політичних явищ, системи політичних цінностей, схильності до політичної діяльності. Лекційний матеріал дає можливість молоді орієнтуватись як в теоретичних, так і в практичних політичних проблемах, а семінарські заняття сприяють формуванню навичок наукового аналізу. Важливо перед викладом кожної теми чітко формулювати навчальні цілі, бо кожна тема несе інформацію про політичну практику в певній галузі. Повинні використовуватись цифри, таблиці, схеми, в яких розкривається специфіка тих чи інших процесів і явищ.

Загальновідомо, що матеріал, який сприймається з цікавістю, засвоюється легше і запам'ятовується надовго. Тому основним завданням політичної освіти є викликати інтерес до вивчення курсу політології, подолати поверхневе й інколи негативне ставлення до проблем політики. Саме викладання політології повинно бути спрямоване на формування у студентства поваги до демократії, на виховання політичної толерантності, готовності до компромісу та партнерства, прагнення до консенсусу. Ці риси якраз і характеризують демократичну політичну культуру, яку в майбутньому хотілося б бачити у студентів. Політична освіта повинна сприяти тому, щоб індивід не був пасивним об'єктом щодо соціального середовища, а виявляв активність і відносну самостійність, був готовий до соціальних змін і засвоєння нових ідей [44].

Політичні теорії, які вивчаються у курсі політології є складним розгалуженням різних концепцій та узагальнень явищ політичного життя, які містять ідеї, гіпотези й теорії про завдання та основні характеристики уряду, держави й суспільства. Але для сучасного процесу політичного виховання таке трактування змісту політології недостатнє. Останнім часом роль політології у формуванні політичної культури громадян та суспільства в цілому набуває більш широкого звучання та актуальності. Йдеться про нове бачення політологічної науки, політологічного пізнання як політично-культурну передумову становлення єдності науково-політичних знань і конкретних форм їх руху [1, с.223]. В сучасному українському суспільстві політологія покликана виконувати не тільки просвітницькі функції, а й дати уявлення молоді про політичні можливості людей, допомогти їм правильно усвідомити існуючий суспільний і політичний стан, зрозуміти свою роль і місце в державі. Йдеться не про складання планів політичних дій, а про те, що політологія здатна вказати адекватні засоби для досягнення поставленої мети, виявити наслідки політичної діяльності.

Курс соціології у вищій школі займає в структурі політичного виховання студентів важливе місце. Вивчення соціології дає можливість студентам усвідомити своє місце в соціальній структурі суспільства та функції, які покладаються на цю групу.

Сучасна соціологія виконує притаманні лише цій науці функції в політичному вихованні студентської молоді. Це, з одного боку, інформування студентів про оцінки громадською думкою політичних процесів в державі, діяльність політичних інститутів та політичних лідерів, а з іншого боку – вивчення зацікавленості та участі студентів в політичному житті суспільства.

Курс історії України у вищому навчальному закладі посідає особливе місце в політичному вихованні студентської молоді і виконує ряд функцій в процесі формування політичної культури.

Викладання історії України у вищому навчальному закладі дає можливість вивчення студентами досвіду історичного минулого народу України, закономірностей політичних і соціально – детермінованих процесів, що відбувалися на її території, суті політичних вчень і формування української нації, проблем і перспектив розвитку української державності та особливостям історичного розвитку українських земель у складі різних державних утворень.

Вивчення курсу історії України допоможе студенту всебічно аналізувати історичні процеси, події, та факти, тлумачити їх, робити власні обґрунтовані висновки, висловлювати своє ставлення до історичних подій, державних діячів, а також брати активну участь в громадсько-політичному житті, мати чітку громадянську позицію.

Історичні знання важливі не лише самі по собі, а й тим, до яких переконань вони ведуть, наскільки ці знання сприяють політичному становленню особистості, формуванню її політичної культури .

Необхідними складовими політичного виховання у вузі є тісний зв'язок політичної культури і правової свідомості студентської молоді. Вивчаючи „Основи правознавства” студент дізнається коли і як з'явилося право, як створюються закони, як формувалася незалежна Українська держава, а головне, за якими законами вона живе нині. Відсутність зв'язку або випадання елементу правових знань призводить до формування в молоді

людини такого типу політичної культури, який не відповідає потребам суспільно-політичного розвитку сучасної України та не сприяє конструктивному саморозвитку й самоактуалізації особистості в політичній сфері [44].

Зміст правових знань, які отримують молоді люди у стінах вузу, не повністю відповідають вимогам політичного сьогодення. Поширеним явищем є недостатня зверненість курсів правових знань до вивчення прав людини.

Значний вплив на формування демократичної політичної культури майбутніх спеціалістів має вивчення Конституції України. Зрозуміло, що без знання Основного закону держави молода людина не реалізується як спеціаліст і громадянин. Тому актуальним є вивчення курсу Історії і теорії Української Конституції, який розглядає систему становлення та основні стадіальні основи українського конституційного процесу.

Важливість вивчення студентами таких дисциплін, як філософія, політологія, соціологія, історія України та основи правових знань для політичної освіти і виховання очевидні, хоча вимагають оновлення й модернізації. Знання основ психології особистості, які студенти отримують в процесі вивчення загальної психології, допомагають зрозуміти зміст потреб, інтересів, мотивів діяльності особистості, спроектувати їх на сферу політики. Але це проектування здійснюється самостійно, бо у змісті курсу загальної психології фактично відсутні проблеми психології політики.

Хоча на сьогодні в розвинених країнах склався самосійний науковий напрямок, що досліджує політико-психологічну проблематику та має назву „політична психологія”. Все ширше визнається розуміння політичної психології як однієї з найважливіших політологічних дисциплін, що вивчає „людський вимір” політики: особливості та стереотипи сприйняття політичних подій, засвоєння політичних цінностей, характерологічні ознаки й психологічні якості політичного лідера тощо; політична психологія діагностує й вирішує важливі проблеми політичного життя. Ознайомившись з найважливішими теоретичними, методологічними та прикладними аспектами політичної психології, що допоможе студентам краще зорієнтуватися в причинах та мотиваціях дій акторів політичного життя, політичної соціалізації та політичної культури [1, с.6].

Розглянувши вплив соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі, маємо можливість сформулювати такі висновки. По-перше, основними напрямками реформування політичної освіти є рівень професійної підготовки викладачів, якість освітніх програм, методика навчання, навчальна література, технічні засоби навчання; на вчителів і викладачів покладається велика відповідальність навчити молодь виробити власну громадянську позицію, поважати культуру інших народів, а здобуті знання, які молодь отримала у ВНЗ істотно впливають на майбутні погляди і політичну поведінку особистості, а отже, і на функціонування політичної системи суспільства в цілому. По-друге, незважаючи на значення, яке надається ВНЗ у громадсько-політичному вихованні студентів, соціально-гуманітарні дисципліни мають низький статус. Кількість годин, відведених на їх викладання, як правило, дуже обмежена (одна чи дві години на тиждень). По-третє, фахівці стверджують, що в нашій державі система освіти слабо зорієнтована на формування у молоді демократичних цінностей, виховання громадянина демократичної держави. Серйозною перешкодою на шляху громадянської освіти й виховання є розрив між теоретичними знаннями і повсякденною соціальною практикою [7, с.111]. По-четверте, у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін у ВНЗ слід наголошувати на розвитку критичного мислення та цінностей, а не на передачі знань, центральна роль має відводитися студентові, викладач перш за все повинен застосовувати активні методи навчання, які стимулюють творчість, самостійне та критичне мислення, ініціативу: дискусії, диспути, рольові ігри, круглі столи тощо. По-п'яте, дисципліни соціально-гуманітарного циклу мають прищепити студентам свободу висловлювання власних думок, без чого не може бути творчого вивчення предметів.

Література:

1. Політична психологія. Навчальний посібник / За редакцією С.О. Матвєєва. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 216 с. – С.6-7.
2. Пірен М.І. Конфліктологія // Словник-довідник термінів з конфліктології. – К.- Чернівці, 1995. – С.134.
3. Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови / К.М.Левківський, О.М. Мовчан. - К.: Генеза, 1997. – 283 с.
4. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник / За ред. Г.І. Волинки. – К.: Вища школа, 1999. – 624 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко; За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с. – С.691.
6. Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с. – С. 738.
7. Дмитренко М.А. Формування політичної культури суспільства в трансформаційний період: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 192 с.

Козьма В.В.,

кандидат політичних наук,

старший викладач

кафедри політичних наук

НПУ імені М.П. Драгоманова

СТАБІЛІЗАЦІЙНА РОЛЬ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Аналізуючи роль та значення середнього класу в сучасному суспільстві, переважна більшість дослідників сходяться в оцінках його стабілізуючої функції.

Поширеною є думка, що наявність середнього класу це певна гарантія стабільності даного суспільства і навпаки – його відсутність може бути показником потенційної напруги і, відповідно, таке суспільство більш вразливе. Соціальна нерівність, відсутність середнього класу, як правило, призводять до необхідності встановлення авторитарних режимів політичної влади, жорстких форм правління. Тоді як наявність сильного (економічно, та свідомого політично) середнього класу дає можливість проводити ліберальні та демократичні зміни суспільного життя країни.

Про стабілізуючу роль середнього класу написано багато в західній соціально-філософській та політологічній літературі. Проте, важливо зазначити, що не завжди обґрунтування такої ролі базувалося на об'єктивних засадах. Дослідники при цьому часто керувалися не пізнавальним інтересом, а виходили з певного ідеологічного замовлення. Однак, безумовно, стабілізуюча функція середнього класу має і свої об'єктивні причини.

Твердження про стабілізуючу функцію середнього класу вперше з'являються у працях класиків теорії соціальної стратифікації. Навіть К.Маркс, який ігнорував проблему середнього класу в принципі, мусив визнати, що останній складає основу влади пануючих соціальних класів [1]. Апогею ця думка досягає в 1950-х роках і не тільки в працях північноамериканської структурно-функціональної школи. На іншому боці Атлантики теорії